

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska Marek Antoni Nowicki
Jerzy Ciemniewski Teresa Romer
Janusz Grzelak Mirosław Wyrzykowski
Michał Nawrocki

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara
Wiceprezes: Maciej Nowicki
Sekretarz: Piotr Kładoczny
Skarbnik: Elżbieta Czyż
Członek Zarządu: Janina A. Kłosowska

Warszawa, 7 kwietnia 2016 r.

694./2016/PSP/MK/KW

Szanowny Pan

Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości

Aleje Ujazdowskie 11

00-950 Warszawa

Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

do

projektów rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości:

- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego w postępowaniu karnym;**
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym;**
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym;**
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym;**
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach obwinionego w postępowaniu w sprawie o wykroczenie.**

Zgodnie z prośbą, wyrażoną w liście z 25 marca 2016 r., Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: „HFPC”) przedstawia swoje uwagi do nadesłanych projektów rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości. Jednocześnie dziękujemy za możliwość ich przedstawienia. Pomimo, że uprawnienia i obowiązki, o których mowa w pouczeniach, wynikają z przepisów rangi ustawowej, to jednak sposób ich przedstawienia we wzorach ma istotne znaczenie z

perspektywy realizacji standardów ochrony praw człowieka w ramach postępowania karnego i postępowania w sprawie o wykroczenia.

Nasze uwagi podzieliliśmy na trzy części. Pierwsza będzie koncentrowała się na zagadnieniach o charakterze ogólnym związanych z prawem do informacji w postępowaniu karnym. Druga będzie zawierała uwagi *sensu stricto* do nadesłanych projektów rozporządzeń, wskazując dostrzeżone przez HFPC problemy lub niekonsekwencje. Trzecią część poświęciliśmy opisowi działań, jakie Ministerstwo Sprawiedliwości mogłoby podjąć w kontekście wprowadzanych zmian w pouczeniach, aby lepiej realizować obowiązki informacyjne państwa, m.in. w świetle Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 142/1, 1.6.2012, str. 1–10).

1. Uwagi ogólne

W opinii HFPC wprowadzane obecnie zmiany w treści pouczeń powinny stać się przyczynkiem do poprawienia sposobu realizacji obowiązków informacyjnych państwa w toku postępowania karnego oraz postępowania w sprawach o wykroczenia. Co do zasady, zmiany w nadesłanych projektach wzorów pouczeń mają albo na celu uzupełnienie treści pouczeń stosownie do zmian legislacyjnych, albo mają charakter zmian redakcyjnych. Nadesłane projekty wzorów pouczeń nie modyfikują jednak sposobu redakcji ani koncepcji pouczeń w sposób diametralny.

Standardy w zakresie obowiązków informacyjnych państwa wynikają, m.in. z Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (dalej: „Dyrektywa o prawie do informacji”) oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jak wskazuje się w preambule do Dyrektywy o prawie do informacji:

W art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”) oraz w art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej „EKPC”) zapisane jest prawo do rzetelnego procesu sądowego. Art. 48 ust. 2 Karty gwarantuje poszanowanie prawa do obrony.

(...)

Pogłębienie wzajemnego zaufania wymaga szczegółowych przepisów dotyczących ochrony praw i gwarancji procesowych wynikających z Karty i z EKPC.

Ze względu na liczne zmiany w procedurze karnej wprowadzane w ostatnich latach realizacja obowiązku informacyjnego wobec nieprofesjonalnych uczestników procesu karnego wydaje się szczególnie istotna. Nie ulega wątpliwości, że to między innymi wiedza o uprawnieniach i obowiązkach może zapobiegać nadużyciom i sprzyja realizacji prawa do rzetelnego postępowania.

W styczniu 2016 r. HFPC skończyła realizację badań, których celem była ocena wdrożenia standardów zawartych w Dyrektywie o prawie do informacji na gruncie prawa polskiego. Efektem projektu jest „Raport w zakresie wdrożenia Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu

karnym”¹. Z przeprowadzonych analiz wynika, że obecny sposób redakcji wzorów pouczeń, a w konsekwencji również proponowanych wzorów pouczeń, powinien zostać zmodyfikowany. Proponowane pouczenia, wzorem aktualnych, sformułowane są językiem stanowiącym powtórzenie lub lekką jedynie parafrazę przepisów ustaw. W ocenie HFPC taki sposób sformułowania nie realizuje skutecznie postulatu posługiwania się językiem prostym i zrozumiałym dla szerokiego grona odbiorców.

Dobrym probierzem tego, jak powinny być sformułowane pouczenia, jest „Orientacyjny wzór pouczenia o prawach”, stanowiący załącznik nr 1 do Dyrektywy 2012/13/UE. We wzorze tym pouczenia formułowane są w sposób bezpośredni, przybierający często postać wypowiedzi w drugiej osobie liczby pojedynczej. Przykładowo, we wzorze zawartym w Dyrektywie możemy znaleźć następujące informacje:

Jeżeli nie mówisz językiem, którym posługuje się policja lub inne właściwe organy, lub go nie rozumiesz, masz prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza ustnego. Tłumacz ustny może Ci pomóc w rozmowie z adwokatem i musi zachować poufność tej rozmowy. Masz prawo do tłumaczenia pisemnego przynajmniej stosownych części istotnych dokumentów, w tym wszelkich decyzji sądowych, na podstawie których Cię zatrzymano lub aresztowano, każdego zarzutu lub aktu oskarżenia oraz każdego wyroku. W niektórych okolicznościach możesz uzyskać tłumaczenie lub streszczenie w formie ustnej.

podczas gdy proponowane pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach tymczasowo aresztowanego w postępowaniu karnym zawiera zapis następujący:

Tymczasowo aresztowanemu przysługują wymienione poniżej uprawnienia:

3. Jeżeli tymczasowo aresztowany nie zna wystarczająco języka polskiego – prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza (art. 72 § 1).

Zdaniem HFPC, język zaproponowany w „Orientacyjnym wzorze pouczenia o prawach” jest nie tylko bardziej zbliżony do języka powszechnego, ale również, w większym stopniu zachęca zainteresowane podmioty do korzystania z przysługujących im uprawnień.

2. Uwagi do nadesłanych projektów rozporządzeń

Przed przystąpieniem do szczegółowej analizy poszczególnych projektów rozporządzeń, należy zaznaczyć, że HFPC zgadza się z uwagą przedstawioną przez Prokuraturę Regionalną w Szczecinie², dotyczącą wskazania w trzech projektowanych wzorach pouczeń nieprawidłowo sformułowanego obowiązku w sytuacjach, o których mowa w przepisie art. 138 Kodeksu postępowania karnego. W wzorach pouczeń, w celu zachowania spójności z

¹ Raport w ramach projektu badawczego „Dyrektywy UE w praktyce: monitorowanie i raportowanie dotyczące implementacji unijnej Dyrektywy w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym” (grant nr JUST/2014/JCOO-JACC/OG/6893). Celem projektu była ocena sposobu i stanu implementacji Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym w wybranych jurysdykcjach Unii Europejskiej. Badanie współfinansowane było przez *Criminal Justice Programme* realizowany przez Komisję Europejską oraz przez *Open Society Foundations*. Podmiotem koordynującym realizację projektu był Human Rights Monitoring Institute (HRMI) z siedzibą w Wilnie.

² Uwagi dostępne pod adresem: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs/517/12283904/12345156/12345159/dokument214837.pdf> (data dostępu: 7 kwietnia 2016 r.)

terminologią Kodeksu postępowania karnego, powinna być mowa o obowiązku wskazania adresata dla doręczeń w kraju.

a) Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego w postępowaniu karnym

Należy zauważyć, że w załączonym do projektu wzorze pouczenia punkt pierwszy zakończony jest indeksem górnym „¹⁾”. Jednocześnie nadesłany wzór pouczenia nie zawiera przypisu dolnego odpowiadającego temu numerowi. W poprzednim wzorze pouczenia (wynikającym z załącznika do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2015), taki przypis dolny zawierał informację „Jeżeli nie wskazano innej podstawy prawnej, przepisy w nawiasach oznaczają odpowiednie artykuły ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)”. Zdaniem HFPC brak przypisu dolnego w obecnym projekcie jest wynikiem niedopatrzenia. Przypis dolny o analogicznej treści, jak w poprzednim wzorze pouczenia należy umieścić w obecnym projekcie, szczególnie że osoby, które będą otrzymywały pouczenie, mogą nie wiedzieć, że należy odnosić poszczególne uprawnienia do treści relewantnych przepisów Kodeksu postępowania karnego.

b) Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym

Krytycznie w opinii HFPC należy odnieść się do braku informacji we wzorze pouczenia o treści art. 156 § 5a Kodeksu postępowania karnego. Zdaniem HFPC brak takiej informacji w ostatecznej wersji pouczenia będzie prowadził do niewypełnienia delegacji ustawowej przewidzianej w art. 300 § 4 Kodeksu postępowania karnego.

Podobnie jak w przypadku projektu wzoru pouczenia o uprawnieniach tymczasowo aresztowanego w postępowaniu karnym, w analizowanym projekcie wzoru pouczenia brak jest przypisu dolnego, który odpowiadałby indeksowi górnemu „¹⁾” umieszczonemu w pierwszym punkcie pouczenia.

Po pouczeniu „Niespełnienie tych obowiązków może prowadzić do zatrzymania i przymusowego doprowadzenia podejrzanego, jak również skutkować zastosowaniem wobec niego w niezbędnym zakresie siły fizycznej lub środków technicznych służących obezwładnieniu” należałoby zastosować odesłanie do „art. 74 § 3a” zamiast odesłania do „art. 74 ust. 3a”. Tego typu odesłanie pozostanie w zgodzie z systematyką Kodeksu postępowania karnego.

W opinii HFPC pozytywnie należy ocenić dodatkowe wyjaśnienia treści obowiązków podejrzanego, wprowadzone poprzez dodanie informacji w nawiasach o treści „tymczasowego aresztowania, osadzenia w zakładzie karnym w celu odbycia kary” oraz „numer telefonu, adres poczty elektronicznej”. Dzięki tego typu wyjaśnieniom treść pouczenia staje się bardziej zrozumiała dla nieprofesjonalnych uczestników postępowania.

c) Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym

W załączonym wzorze pouczenia po punkcie jedenastym numeracja poszczególnych punktów ulega zaburzeniu (z uwagi na pominięcie punktu nr 12).

Zdaniem HFPC, zdecydowanie pozytywnie należy odnieść się do dodatkowego wyjaśnienia treści obowiązku pokrzywdzonego podawania nowego adresu w przypadku zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu, w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie, wprowadzonego poprzez dodanie informacji w nawiasie „tymczasowego aresztowania, osadzenia w zakładzie karnym w celu odbycia kary”.

d) Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym

W załączonym projekcie wzoru pouczenia zdanie pierwsze punktu pierwszego należy zakończyć kropką.

e) Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach obwinionego w postępowaniu w sprawie o wykroczenie

W punkcie drugim wzoru załączonego do projektu należy poprawić omyłkę pisarską (zamienić słowo „wybrane go” na „wybranego”).

W punkcie dziewiątym wzoru należy słowo „zobowiązany” zmienić na „obowiązany”, aby treść punktu dziewiątego odpowiadała terminologii Kodeksu postępowania karnego (por. art. 74 § 2 Kodeksu postępowania karnego).

Podobnie jak we wcześniej analizowanych w niniejszej opinii projektach wzorów pouczeń, pozytywnie należy odnieść się do dodatkowego wyjaśnienia (w punkcie dziewiątym wzoru) treści obowiązku obwinionego, wprowadzonego poprzez dodanie informacji w nawiasie „tymczasowego aresztowania, osadzenia w zakładzie karnym w celu odbycia kary”. Pozytywnie należy odnieść się do wytłumaczenia we wzorze pouczenia zakresu obowiązku obwinionego zawiadamiania o każdej zmianie danych umożliwiających kontaktowanie się z nim, poprzez umieszczenie w nawiasie sformułowania „numer telefonu, adres poczty elektronicznej”.

3. Pożądane działania Ministerstwa Sprawiedliwości w kontekście wprowadzanych zmian we wzorach pouczeń

W kontekście wprowadzanych zmian, szczególnie istotne z perspektywy realizacji celów Dyrektywy 2012/13/UE, będzie zapewnienie pełnej dostępności pisemnych pouczeń w językach obcych. Z uwagi na stosunkowo niewielkie zmiany w treści pouczeń w postępowaniu karnym, wydaje się, że możliwym będzie wprowadzenie nowej wersji tłumaczeń pouczeń w 26 językach w stosunkowo niewielkim przedziale czasowym od wejścia w życie ostatecznej wersji rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości³.

Z uwagi na konieczność uwzględnienia szczególnych potrzeb niektórych uczestników postępowania karnego lub postępowania w sprawie o wykroczenie, Ministerstwo Sprawiedliwości powinno w możliwie najszybszym terminie zapewnić dostęp do pouczeń w postępowaniu karnym w formacie dostosowanym do szczególnych potrzeb wynikających z wieku lub niepełnosprawności. Ministerstwo Sprawiedliwości mogłoby zrealizować ten

³ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępniło przetłumaczone wzory pouczeń w postępowaniu karnym dopiero na początku 2016 r., a więc już kilka miesięcy po wejściu w życie poprzedniej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego. Przetłumaczone wzory pouczeń dostępne są pod adresem: <https://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/wzory-pouczen/> (data dostępu: 7 kwietnia 2016 r.).

postulat, np. poprzez zlecenie przygotowania pouczeń w alfabecie Braille'a lub napisanych dużą czcionką, jak również pouczeń w formie audiobook'ów.

Dobrym działaniem usprawniającym realizację obowiązków informacyjnych w stosunku do nieprofesjonalnych uczestników postępowania, mogłoby również być zapewnienie informacji o uprawnieniach w bardziej przystępnej formie, która stanowiłaby dopełnienie formalnych pouczeń wynikających z rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości. Zdaniem HFPC zasadne byłoby, np. przygotowanie przez Ministerstwo Sprawiedliwości niesformalizowanej broszury informacyjnej (w atrakcyjnej graficznie formie), która zostałaby następnie rozpowszechniona w szczególności w komisariatach Policji, jednostkach penitencjarnych oraz sądach i prokuraturach. Przygotowanie takiej broszury jest zasadne tym bardziej, że potencjalni odbiorcy pouczeń dysponują różnym poziomem recepcji i świadomości prawnej.

4. Wnioski

HFPC wyraża nadzieję, że przedstawione uwagi przyczynią się do udoskonalenia zaproponowanych wzorów pouczeń oraz następnie ich dalszej modyfikacji, pod kątem przejrzystości i czytelności. Jednocześnie, mamy nadzieję, że Ministerstwo Sprawiedliwości w niedalekiej przyszłości rozważy podjęcie postulowanych przez HFPC działań, które w naszej opinii zapewnią lepszą realizację prawa do informacji w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawie o wykroczenie.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

2 przywara recenka,

Danuta Przywara
Prezes Zarządu
Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

